

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ	
Изходящ №	дата 201 г.
Входящ № 687	дата 29.11.2022г.
София 1113, бул. Шипченски проход № 52, бл. 17 тел.: 02/ 979 29 98 ; факс: 02/ 870 21 91	

РЕЦЕНЗИЯ

за заемане на академичната длъжност **ДОЦЕНТ**, обявен от Института за исторически изследвания на Българската академия на науките по професионално направление 2.2.

История и археология, научна специалност „История на България“ (Българската дипломация (1879 – 1944) за нуждите на секция „Нова българска история“ със срок 2 месеца от обнародването в „Държавен вестник“ (бр. 63 от 06.08.2022 г.).

До участие в обявения в бр.63 на ДВ конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ са допуснати двама кандидати: гл.ас. д-р Войн Божинов и гл.ас. д-р Алека Стрезова. Ще разгледам научната им продукция и дейност последователно:

Кандидат: гл.ас. д-р **Войн К. Божинов**

Биографична справка за кандидата

Войн Константинов Божинов (род. 1977) е магистър по история на Софийския университет (2001). Доктор по история (2005). От 2008 е главен асистент в Института за исторически изследвания на БАН.

Съобразно изискванията на Закона за висшето образование кандидатът покрива следните наукометрични показатели (съгласно представените от него документи):

ГРУПА А1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор" – „Андрей Ляпчев – политик, държавник, общественик“: 50 точки.

ГРУПА В3. Публикуван труд/монография, която е представена като основен хабилитационен труд – Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 – 22 януари 1935 година. С., ИК „Арка“: 2017, ISBN: 978-954-8356-62-6, 247 страници – 100 точки

Представеният труд има амбицията да разкрие един специфичен период от новата ни история, чиято пълнота и дълбочина са истинско предизвикателство за професионалния историк. Като се имат предвид краткият срок на този кабинет и драматичният му път към властта, това предизвикателство се засилва.

Интересът към управлението на т.нар. „деветнайсетомайци“ е повече от обясним: това е безспорна политическа и социална цезура в развитието на държавата и обществото, български опит за материализиране на типичните за епохата управленски идеи и идеологически течения, освен това е широка палитра за развитие на политици, държавници и организации с трайно и доминантно участие, белязали последвалата декада.

Монографията е издържана в голямата си част в четивен стил – забележките към автора не са в сферата на слога и разказа, а в неговото утвърждаване чрез достатъчно и сериозни източници. Разглеждането на преименуването на населените места у нас е безспорно сред успешните страни на монографията, макар изложението да губи от факта, че проблемът не е разширен, не е показан механизмът, по който се прави, не е навлизиано в етатистката мотивация за подобно уникално и повсеместно действие на правителството. Приносно е работено по Обновата, но доколкото това не е българско изобретение, задължително би било това явление да се съпостави с подобни в СССР и Третия райх, например. Нещо, което липсва в текста на изследването.

Определени несъгласия имам и със структурата на монографията. Личи особената концентрация на автора върху първата част, чиято „тежест“ не отговаря на заглавието и същинското разглеждане на проблема започва след първата трета на книгата.

Важността и специфичността на темата предполагат на първо място облягане на изследователя върху разнообразен и добре изучен архивен материал, който да даде възможност за развиване на повествованието в основни посоки: политическа, стопанска, дипломатическа, на чуждестранния опит, на основните лица и организации. За тази цел от автора се очаква да са привлечени и основни съвременни изследвания по темите от автори като Ст.Грънчаров, Р.Даскалов, Д.Вачков, М. Палангурски, М.Иванов, Р.Стоянова, Вл.Златарски, Р.Първанова и др. Предполага се да се е облегал на богатия архив на финансови институции като Министерство на финансите и Министерство на външните работи (и изповеданията), на БКБ („Банка Български кредит“) и

БЗКБ („Българска земеделска и кооперативна банка“), върху лични архивни колекции. За съжаление това не е направено. Историографският преглед на практика отсъства.

При едно пространно встъпление, което да опише както досега разглежданите вектори на проблематиката, да извади на преден план тезите на съответните автори, да посочи тенденции в отделните етапи в развитието на българската историография и най-вече да постави конкретни цели на изследването в контекста на вече познатото, читателят би имал яснота както за сериозността на подготовката на автора, така и възможност да прецени накрая дали тези заявки са изпълнени и в каква степен.

В разглеждания хабилитационен труд авторът не е вървял по този път и е представил едва на 4-5 страници няколко заявки и констатации, които дават основание за размисъл за сериозността на по-сетнешните му намерения. Досега публикувани монографии, статии и студии, засягащи пряко или косвено епохата и въпроса не са споменати. Липсва и преглед на изворите. Тази липса можем да отдадем или на несъгласие на кандидата с досега публикуваната съвременна научна литература по въпроса или на факта на нейното недостатъчно познаване. Читателят остава в неведение за целите и най-вече за новите източници и тези, които биха превърнали книгата в безспорно приносен труд. Преимущественото позоваване на публикации в тогавашната преса (и често на официоза) не гарантира предполагаемата за подобен труд дълбочина и обективност, макар да дава ясен знак за това, че кандидатът познава и си служи отлично с пресата от епохата. Ползването на мемоарна литература безспорно е позитив на изложението, но не е в състояние на изнесе тежестта на основен изворов материал.

Появата на деветнайсетомайския режим не е изолирано явление на континента. То е в пряка релация с подобни в редица държави в Европа, всяка със своите специфики. Затова би се очаквало кандидатът да разглежда това (макар и кратко) правителство именно в конюнктурен идеологически и управленски контекст. Това би показало както някои тъждествени характеристики между режимите в Европа, така и някои съществени разлики в разбиранията и практиките им.

В преломния и за новата ни история период на 1930-те години в политическия живот на страната се утвърждават поредица от личности, които играят трайна роля в последвалите години. Това са на първо място цар Борис III, Кимон Георгиев, Дамян Велчев, но и техни сподвижници сред

държавниците и военните. Излишно е да подчертавам необходимостта от по-задълбочено изследване в контекста на проблема на поведението и философията на поне два от водещите фактори: държавният глава и „професионалният превратаджия“ в последвалото десетилетие. Предложеният труд щеше да спечели неимоверно, ако самостоятелно и във взаимовръзка бяха изложени светогледите, мотивацията и развитието поне на основните протагонисти на епохата.

Множество от тезите на автора са спорни, някои дори крайни или недостатъчно документално подкрепени, като част от тях ще изброя на кратко:

- * „Необходимото зло“ като характеристика на деветнайсетомайския режим: очаква се кандидатът да аргументира защо застъпва това определение и в сравнение с какво и кого (у нас и в чужбина)?
- * Оценката за управлението на Демократическия сговор и на Народния блок на места е пресилена по отношение на насилие и недемократичност, като отчасти са пренебрегнати редица положителни стъпки в стопанството, финансите, социалната сфера и др.
- * Квалификация като „консуматорски прослойки“ (изведена не като цитат, а като авторско мнение) е идеологизирана; твърдението, че Законът за защита на държавата бил „приет спрямо формалните изисквания на конституцията“ носи странен оценъчен момент; учудване предизвиква мнението, че цивилната листа „създавала битов комфорт на царя“ и др. Спорни са твърденията за републиканските тежнения за управлението на България след Освобождението.
- * Твърдението, че запазването на династията било договорка между цар Фердинанд и Антантата е лишено от сериозни доказателства. Ползването на спомените на Гр. Чешмеджиев като единствена опора на тази теза ми се струва недостатъчно, особено имайки предвид, че това е въпрос от национално значение.
- * Ролята на ВМРО е прекалено концентрирана в Пиринска Македония, докато реалната ѝ тежест – макар и в пъти по-малка – е налична на територията на цялото царство. Читателят би бил сериозно подпомогнат, ако авторът беше развил причините за силно негативното отношение на режима към ВМРО.

Интересна е тезата, че деветнайсетомайският режимът наподобявал на италианския фашизъм. И именно затова читателят безрезултатно очаква доказателства и излагане на приликите в всички

сфери на управлението и трансформацията в обществото. Въпросът имаме ли или не преки паралели с италианската корпоративна система (или с австрийската, на Долфус?) и ако да (според твърдението на автора), къде са те и къде двете практики се разминават, остава без сериозен научен отговор.

Финалът на иначе четивния труд очаква своето развитие. Монографията на практика няма обзорно заключение, в което да се обобщят и обосноват основните тези. Послесловът от две и половина страници не съумява да замести тази съществена непълнота. В труд, с който кандидатът се явява на подобен сериозен конкурс пълната липса на библиография е необяснима.

Фактът, че кандидатът участва в конкурс със същия труд (от 2017 г.), но пет години по-късно с добавени двама рецензенти при отсъствие на официално второ издание, повдига въпроси от етичен и колегиален характер. Още повече, че в случая не става въпрос за бързо отстраним пропуск на издателството или техническа грешка.

ГРУПА Г4. Публикувана монография, която не е представена като основен хабилитационен труд: (1) Република Македония в съвременна геополитика. С., ИК Гутенберг: 2017, 314 стр. ISBN: 978-619-176-106-7 - **100 точки.**

ГРУПА Г4, (2): Социалистическа Югославия в агония 1980-1989. С., ИК Арка: 2019, 240 стр. ISBN 978-954-8356-67-1: 100 т.

(3) Социалистическа Югославия в разпад 1989-1992. С., ИК Арка: 2021, 280 стр., 987-954-8356-69-5: 100 точки.

ГРУПА Г5. ПУБЛИКУВАНА КНИГА НА БАЗАТА НА ЗАЩИТЕН ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД: Земното кълбо не престава да се върти, ако ние и да спим. Разказ за живота на Андрей Ляпчев. С., ИК ЛиК: 2005, 242 стр. ISBN 954-607-679-1: 75 т. и Андрей Ляпчев. С., ИК Кама: 2006, 126 стр. ISBN 978-954-989-085-3: 75 т.

ГРУПИ Г6, Г7, Г9: СТАТИИ, СТУДИИ И ДОКЛАДИ, публикувани в реферирани и индексирани (1) и нереферирани списания с научно рецензиране (37) или колективни тонове (1). От представените от автора 39 статии 5 се отнасят пряко или косвено към темата българската дипломация в периода 1879-1944 г.

Кандидат: гл.ас. д-р Алека Стрезова

Биографична справка за кандидата

Алека Александрова Стрезова (род. 1981) е магистър по история на Софийския университет (2006). Доктор по история (2013). От 2018 е главен асистент в Института за исторически изследвания на БАН.

Съобразно изискванията на Закона за висшето образование кандидатът покрива следните наукометрични показатели (съгласно представените от него документи):

ГРУПА А1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор" – Българските дипломати. 1879-1912 г. : **50 точки.**

ГРУПА В3. Публикуван труд/монография, която е представена като основен хабилитационен труд – Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833-1892). Велико Търново, Фабер: 2022, ISBN: 978-619001475-1: **100 точки**

Представеният труд има амбицията да разкрие образа, делото и контекста на един от най-интересните, заслужили и многопосочни строители на съвременна България, същевременно недостатъчно широко познати стожери на българската нация, държавно изграждане и развитие на родната дипломация.

Повествованието е развито в три пространни глави, предхождано от представяне на историята на ръкописа за убийството на Вълкович и обемно и задълбочено излагане на изворите и историографията. Така уводът е логично замислен и изпълнен пълноценно, представени са етапите и предизвикателствата пред автора. Професионално са дадени целите и задачите на научния труд. Аналитичността на подхода подпомага читателя.

Обработваният широк времеви отрязък е разделен обозримо в три съществени части: предосвободенски период, период на изграждането на „двете Българи“ и периодът на

дипломатическото увенчаване на кариерата на Вълкович. Поemanето на толкова тежка задача да обрисуваш общественно-икономическите, политически и дипломатически отношения в две епохи, при това през призмата на една лична съдба, е сериозно предизвикателство, с което кандидатът се справя на много високо ниво. Въпреки наличието на изследвания за епохата и косвено за героя и средата му, това е ключов период, който изисква от изследователя максимално посвещаване на изворите и тънкостите в обвързването им в цялостен разказ. Поради факта, че това е първото изследване¹ за най-видния дипломат на България в последната третина на XIX век, то от него читателят и експертът очаква не просто биография, а цялостна картина на една монолитна личност, без да пропуска хвърлянето на светлина върху множество твърде важни, а и поредица от привидна второстепенни (но не по важност) събития и обвързаности.

Не бива да се пропусне заслугата на кандидата за изграждане на личния образ на Вълкович, многостранна, надарена възрожденска личност: виден медик, първопроходник на телеграфопощенското развитие, на железопътното дело, извънреден пратеник и ключов дипломат. Не по-малко важен е „паралелният“ образ – този на съпруга, семейния патриарх, на един характер, колкото привлекателен, толкова и противоречив. В тази връзка успешно е изведено изграждането, развитието на Вълкович през десетилетията – от ценен и важен (макар не непременно лидер на българите в османската столица) до въплъщение на дипломатическия механизъм за общуване на Княжеството с Високата Порта.

Заклучението обобщава логично и последователно основните тези на монографията, библиографията е поднесена професионално.

Пропуските в монографията са пренебрежими и са групирани около липсващата аргументация на някои действия на Вълкович: причините за отказа да подпише Търновската конституцията, за връщането му в Източна Румелия, за убийството му (последното е описано, но трудът би спечелил още от едно задълбочаване). Правят впечатление някои патетични формулировки, нетипични за научна литература (рожба, ласка, козни, склопява очи, ангелогласен детски хор). Някои турски думи (санове, чинове, термини) биха могли да намерят по-добро обяснение за читателя. Българският княз е изписан като „Александър I Батенберг“, което е противоречие. За

¹ Ако не броим статията на Георги Пеев (на френски език) и споменаването от проф. Пантев на мисията на Вълкович в Атина през 1890 г.

двата от ордените на Вълкович се говори като за голяма чест и престиж („Меджидие“ IV степен и „Св.Станислав“ II степен), но това е встрани от реалната им тежест.

Предложената монография е безспорно приносно научно изследване, което не само полага важен камък в основата на изследванията за българската дипломация в периода от Освобождението до началото на XX век, но показва израстването на кандидата като учен. Авторът надгражда върху вече създадени от нея книги, посветени на дипломатическия въпрос и на неговите протагонисти и предоставя на читателя и изследователя едно доказателство за обемен, обхванен и защитен научен труд.

ГРУПА Г4. Публикувана монография, която не е представена като основен хабилитационен труд: Българската дипломация. Институции и представители 1879-1918. С., Авангард Прима: 2017. ISBN: 978-619-160-862-1: **100 точки.**

ГРУПА Г5. ПУБЛИКУВАНА КНИГА НА БАЗАТА НА ЗАЩИТЕН ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД: 75 т.

ГРУПИ Г6, Г7, Г9: СТАТИИ, СТУДИИ И ДОКЛАДИ.

От представените от автора 15 студии и статии 2 се отнасят към епохата на късното Възраждане, 1 към годините на ВСВ, като останалите 12 са в пряка връзка с темата „Българската дипломация в периода 1879-1944 г.“

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По отношение на д-р Божинов: Представените произведения покриват минималните изисквания, предвидени по закон. Рецензираните трудове дават основание за твърдението, че гл.ас. д-р Войн Божинов има трайни интереси и познания в периода на 1930те години, както и в (пост)югославското пространство в периода на 1980те и 1990те години.

Авторският му почерк е жив, с видим елемент на публицистичност, който придава на книгите и статиите му четивен и полемичен характер. Налице е последователното отсъствие на историографски преглед, на увод с ясни изследователски намерения и научно заключение с видими тези и обобщения, пропуските при работа с нови източници и недостатъчен архивен материал в представената за конкурса монография. Тези и някои пропуски бяха подчертани пред

кандидата при обсъждане на две секции та ИИСТИ преди години, но видимо той не е счел за правилно да ги вземе предвид.

Тревоги от етичен характер буди спомената вече добавка на рецензенти без официално второ издание на монографията.

По отношение на д-р Стрезова: Представените произведения покриват минималните изисквания, предвидени по закон. Освен представените пред журито трудове, кандидатът е автор на няколко стойностни и приносни книги, които допълват българската историография с познание за различни нюанси на новата история и ней-вече на дипломатическите дейности на Княжеството. Рецензираните трудове дават основание за твърдението, че гл.ас. д-р Алека Стрезова има трайни интереси и познания в историята на дипломацията, изграждането на дипломатическата мрежа, приемане на законодателство и основните носители на дипломатическата служба в периода 1879-1944 г. Предложената на конкурса монография успешно запълва една неусвоена ниша на българската историческа наука и е с многостранен приносен характер. Кандидатът доказва надграждащият характер на своите изследвания в областта на новата българска история и най-вече в сферата на дипломацията от периода. Монографиите и статиите са издържани в пълноценен научен стил и предвид доказаните интереси в тази област дават основание за продължаващи проучвания и напредък в тези научни области.

Гореизложената оценка на продукцията и научната дейност на двамата кандидати ме мотивират да препоръчам на Научното жури:

Кандидатът гл.ас. д-р Алека Стрезова да бъде класирана на първо място в конкурса, обявен от Института за исторически изследвания на Българската академия на науките по професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“ (Българската дипломация (1879 – 1944) за нуждите на секция „Нова българска история“, за заемането на академичната длъжност „доцент“. Кандидатът гл.ас. д-р Войн Божинов да бъде класиран на второ място в същия конкурс.

проф. дин Петър Стоянович